

Ką reikėtų daryti, sprendžiant šį klausimą?

Atrodo, kad pagrindinį dėmesį ir toliau reikėtų skirti aspirantūrai prie Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Filosofijos katedros: tobulinti jos darbą, didinti aspirantų skaičių. Pastaruoju metu buvo pasigirdę nuomonių, jog tikslinga dalį aspirantų pradėti ruošti prie Kauno Politechnikos ar Kauno Medicinos institutų. Mums atrodo, kad šios nuomonės yra per daug skubotos ir jų įgyvendinimas, iš esmės imant, neprišidėtų prie tolesnio aspirantų paruošimo kokybės gerinimo.

Antra vertus, reikėtų išspręsti Filosofijos sektoriaus įsteigimo Lietuvos TSR Mokslų akademijos sistemoje klausimą. Aiškios jo struktūros ir augimo perspektyvų nebuvimas iki šiol stabdė filosofijos kadrų ruošimą.

Šių priemonių įgyvendinimas leistų ne tik paspartinti jaunųjų specialistų filosofijos srityje ruošimą, bet ir dar labiau sutelktų filosofus (kas yra ypač svarbu) stambiaiems tyrimams šiuolaikiniu lygiu vykdyti.

Visuomenės vystymasis ir mokslo pažanga reikalauja naujų mokslinių ieškojimų, objektyvios gyvenimo procesų analizės. Šiuo metu respublikos filosofai nagrinėja metodologines gamtos mokslų, pažinimo teorijos, bendrosios ir konkrečiosios sociologijos, aksiologijos, estetikos, logikos ir ateizmo problemas. Dalis tyrimų skiriama Lietuvos visuomeninės-filosofinės minties istorijos klausimams. Tur būt, ties šia problematika mūsų filosofų dėmesys turėtų koncentruotis ir ateityje. Reikia tik sustiprinti šio darbo koordinavimą ir dar daugiau dėmesio skirti mokslinių tyrimų kokybei.

B. GENZELIS

LIETUVOS XIX a. VISUOMENINĖS-FILOSOFINĖS MINTIES RAIDOS PROBLEMAS ŠIUOLAIKINĖJE LENKŲ ISTORIOGRAFIJOJE

Pastaraisiais metais Lenkijos Liaudies Respublikoje išaugo susidomėjimas lituanistine problematika: daug dėmesio skiriama lituanistinių kadrų parengimui, vykdomi įvairūs Lietuvos istorijos ir kultūros tyrimai, kurių tarpe žymią vietą užima ir Lietuvos visuomeninės-filosofinės minties analizė. Vien tik Lietuvos XIX a. filosofinės minties ir nacionalinio judėjimo Lietuvoje klausimais, šios apžvalgos autoriaus žinomis, Lenkijoje 1954—1966 m. paskelbta 18 monografijų, 33 moksliniai

straipsniai ir 10 Lietuvos kultūros ir mokslo veikėjų (J. ir A. Sniadeckiių, A. Daugirdo ir kt.) darbų publikacijų. Šie klausimai liečiami ir įvairiuose akademiniuose leidiniuose bei V. Tatarkevičiaus „Filosofijos istorijoje“¹.

Neįmanoma teisingai nušviesti ir ypač įvertinti Lietuvos XIX a. visuomeninės-filosofinės minties proceso, neatskleidžiant sąlygų, kuriomis jis vyko. Viena iš tokių specifinių sąlygų to meto Lietuvoje buvo nacionalinio išsivadavimo judėjimas.

Lenkų tyrinėtojus domina, kokie buvo santykiai tarp lietuvių ir lenkų XIX a., kodėl vėliau atsirado nesantaika tarp mūsų tautų, kas paskatino augti lietuvių nacionalinį judėjimą, koks Lietuvos kultūros santykis su kitų Europos šalių kultūra ir kokia jos vieta jų tarpe, o taip pat kokią žalą mūsų kultūrai padarė carizmo vykdomos represijos. Šie klausimai gvildenami J. Ochmanskio, P. Losovskio, D. Fainhauzo ir kitų autorių, tyrinėjantių Lietuvos ir Lenkijos kultūros bei mokslo tarpusavio santykius, darbuose².

Lietuvių ir lenkų tarpusavio santykių problema ne nauja. Ji turi savo tyrinėjimų istoriją. Tačiau šią problemą, deja, daugiausia tyrinėjo lietuvių ir lenkų buržuaziniai nacionalistai, tyrinėjo vienpusiškai ir tuo kurstė nacionalistines aistras. Tad mokslinis šio klausimo išsprendimas marksistinėje literatūroje įneštų žymų indėlių į internacionalinį darbo žmonių auklėjimą.

Mums atrodo, kad šiandien diskusijose apie praeities laikus turėtų dominuoti ne tiek klausimas, kuriai tautai pagal savo kilmę ar vartotą kalbą priklausė tas ar kitas kultūros bei mokslo veikėjas, kiek klausimas, kokią jis padarė indėlių į tos ar kitos tautos kultūrą.

Įsteigus Vilniaus universitetą, prie jo susiformavo savitas kultūros centras, kur persipynė lietuvių ir lenkų kultūros su savomis liaudies tradicijomis.

„Dabar pirmuoju tautybės požymiu laikoma kalba; tačiau feodalizmo epochoje tos pačios tautos skirtingų klasių žmonės kalbėjo skirtingomis kalbomis. Neieškodami toli pavyzdžių, paimkime feodalinę

¹ W. *Tatarkiewicz*, *Historia filozofii*, t. 2, Warszawa, 1959, str. 118—120.

² *Jerzy Ochmański*, *Litewski ruch narodowo-kulturalny w XIX wieku*, Białystok, 1965, 201 str.; *Dawid Fajnhauz*, *Ruch konspiracyjny na Litwie i Białorusi (1846—1848)*, Warszawa, 1965, 403 str.; *Dawid Fajnhauz*, *Związki naukowe Wilna z Czechami w polowie XIX wieku*, kn.: „*Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej*”, t. I, Wrocław—Warszawa Kraków, 1965, str. 32—42; *Piotr Łossowski*, *Gazeta „Auszra” i początek narodowego ruchu litewskiego (1883—1886)*, ten pat, p. 81—129.

valstybę — Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę“, — rašo akademikas J. Jurginis ir daro tokią išvadą: „Tai, kas Lietuvoje buvo sukurta feodalizmo laikais, nepriklausomai nuo to, kokios kilmės žmonės kūrė, yra Lietuvos menas — kultūrinis palikimas, paveldėtas lietuvių tautos“³. Tuo būdu negalima sutikti su tais, kurie viską, kas sukurta Vilniaus universitete, priskiria tik lenkų kultūrai, motyvuodami tuo, jog čia buvo vartojama lenkų kalba.

Vilniaus universitete, kaip ir visose Europos mokslo įstaigose, ilgą laiką buvo dėstoma lotynų kalba. Tik vėliau, švietėjiško sąjūdžio įtakoje, valstybinės kalbos išstūmė lotynų, o kadangi nuo 1697 m. lenkų kalba tapo oficialia Lietuvos įstaigų kalba⁴, — ja ir pradėta XVIII a. pabaigoje dėstyti Universitete. Bet ar tai sudaro pakankamą pagrindą visus Universiteto mokslininkus laikyti lenkais, juo labiau kad kai kurie iš jų (J. H. Abichtas, L. H. Bojanus, J. Frankas, G. Forsteris, Ž. Žilibertas) buvo atvykę iš kitų Europos kraštų? Žymi dalis Universiteto mokslininkų buvo kilusi iš buvusios Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės, tai — A. Daugirdas, Jonas ir Andrius Sniadeckiai, M. Homolickis, S. Jundzilas ir kiti.

Universiteto mokslininkai palaikė glaudžius ryšius su kitų šalių mokslininkais. Čia tapdavo žinomos visos tuolaikinio mokslo, kultūros, filosofijos koncepcijos, kurias vilniečiai profesoriai atitinkamai vertino. Ypač didelio susidomėjimo Europoje XIX a. pradžioje susilaukė I. Kanto filosofija. Ja buvo domimasi ir Vilniaus universitete. Dėl to teisingas Kanto pažiūrų įvertinimas to laikotarpio sąlygomis buvo itin aktualus klausimas.

Šio darbo Lietuvoje iš esmės ėmėsi Vilniaus universiteto profesorius A. Daugirdas, kuriam ir paskyrė savo monografiją lenkų filosofijos istorijos specialistas S. Kačmarekas⁵. Monografijoje pirmą kartą apžvelgiama A. Daugirdo kūryba, parodoma jos vieta to meto Europos filosofijoje, išaiškinami jo nežinomi darbai. (Deja, visų surasti nepavyko ir S. Kačmarekui.) Turimos medžiagos pagrindu monografijos autorius siekia parodyti, jog A. Daugirdas buvo vienas iš nuosekliausių Kanto vertintojų ir kritikų. S. Kačmarekas bando išaiškinti tos kritikos poveikį švietėjiškam sąjūdžiui. Tačiau monografijoje jaučiamas ir tam tikras vienašališkumas. Jeigu S. Kačmarekas savo tikslu būtų laikęs išanalizuoti A. Daugirdo filosofijos poveikį lenkų švietėjiškam sąjūdžiui,

³ J. Jurginis, Menas ir tautiškumas, „Kultūros barai“, 1966, Nr. 12, p. 65, 66.

⁴ J. Ochmański, cit. veik., p. 52.

⁵ Stefan Kaczmarek, Aniol Dowgird — filozof nieznanly, Warszawa, 1965, 291 str.

priekaištas neturėtų pagrindo. Bet dabar, kai monografijoje siekiama išanalizuoti A. Daugirdo kūrybą ir jos reikšmę filosofijoje aplamai, kyla klausimas, ar galima tai padaryti, neišnagrinėjus sąlygų, kuriomis jis kūrė, ir kokią įtaką padarė (o jei ne, tai kodėl) tos šalies, kurioje jis gyveno ir dirbo, kultūrai.

Šių klausimų S. Kačmarekas neliečia. Jis nagrinėja A. Daugirdo kūrybą atitrauktai nuo Lietuvos sąlygų. Gi A. Daugirdo paskaitų klausėsi S. Stanevičius⁶ ir kiti žymūs XIX a. pradžios Lietuvos kultūros veikėjai.

A. Daugirdas buvo ilgą laiką nepelnytai užmirštas, daro teisingą išvadą S. Kačmarekas. Iš dalies tą užmiršimą galima paaiškinti tuo, kad A. Daugirdas buvo blogas lektorius, nesugebėjęs sudominti savo klausytojų⁷, ir antra, tuometinėmis sąlygomis Kanto kritika Lietuvoje negalėjo susilaukti pritarimo iš lietuvių kultūros veikėjų pusės, nes Kanto filosofija padarė tam tikrą teigiamą poveikį mūsų kultūrai.

I. Kantas — prieštaringas filosofas. Šis prieštaringumas ypač akivaizdus jo požiūryje į kultūrą. Jis buvo kartu ir švietėjiško sąjūdžio paskutinis teoretikas, ir jo kritikas. XIX a. pradžios Lietuvoje susikirto romantizmo ir švietėjiško sąjūdžio tendencijos. Nors romantizmo Kanto kūryboje negalima išvelgti, tačiau jo teigiamas mūsų kalbos ir kultūros vertinimas negalėjo nežadinti romantinių nuotaikų. Lenkiškos orientacijos rašytojų kūriniuose buvo įrodinėjama, kad lietuvių kultūra praeityje ir ji neturinti ateities, nes „lietuviai — tai tik kitaip kalbantys lenkai“. Gi Kantas buvo kitos nuomonės. Aišku, šis Kanto požiūris buvo nepriimtinas polonizacijos šalininkams. Todėl to meto sąlygomis Kanto kritika turėjo ir neigiamą prasmę, kurios visai neatskleidė S. Kačmarekas.

XIX a. pradžios romantizmas veikė įvairias Lietuvos gyvenimo sritis. Tad neatsitiktinai J. Kšižanovskis⁸, analizuodamas A. Mickevičiaus, J. Slovackio ir I. Kraševskio kūrybą, parodo Lietuvos kultūrinio gyvenimo ir idealizuojančių mūsų krašto praeitį koncepcijų įtaką minėtų rašytojų kūrybai. Romantizmo sąjūdį Lietuvoje liečia ir daugelis kitų lenkų visuomeninės minties istorijos tyrinėtojų.

Kita juos nemažiau dominanti problema — Vilniaus universiteto vieta mokslo istorijoje. Z. Fedorovičius, nagrinėdamas evoliucines

⁶ J. Lebedys, Simonas Stanevičius, V., 1955, p. 105.

⁷ T. Dobszewicz, Wspomnienia z czasów, które przeżyłem, Kraków, 1883, str. 91, 102; J. Lebedys, Simonas Stanevičius, p. 105.

⁸ J. Krzyżanowski, W świecie romantycznym, Warszawa, 1961, 373 str.

teorijas mūsų Universitete, parodo, kad jos čia susiformavo iki Darvino ir veikė įvairias filosofines koncepcijas⁹.

Mūsų kultūros ir visuomeninės minties istorijoje yra dar daug nepakankamai išnagrinėtų klausimų, tame tarpe įvairių mokslinių įstaigų veikla Lietuvoje. Šiuos klausimus iš dalies bando nušviesti D. Fainhauzas straipsnyje „Vilniaus moksliniai ryšiai su Čekija XIX a. viduryje“. Čia jis analizuoja kultūrinio sąjūdžio augimą Lietuvoje, kurio aktyviu dalyviu buvo M. Valančius. To sąjūdžio dėka, D. Fainhauzo nuomone, 1855 m. susiorganizavo Vilniaus Archeologinė komisija (1865 m. Muravjovo iniciatyva likviduota), kurios aktyviais nariais buvo T. Narbutas, J. Kraševskis, V. Sirokomič, M. Homolickis, A. Zavadskis ir kiti.

Jei nurodytame straipsnyje D. Fainhauzas, pateikdamas daug faktinės medžiagos, nesiekia išanalizuoti faktų, o tik juos konstatuoja, tai J. Ochmanskis užsibrėžė kiek platesnį tikslą — nušviesti Lietuvos kultūros raidą XIX a. Apžvelgęs istorines sąlygas, kuriose vystėsi Lietuvos kultūra, jis teisingai pažymi, jog Lietuvą smarkiai veikė polonizacija, ir bando išaiškinti priežastis, dėl kurių polonizacijos procesas Vilniaus apylinkėse vyko greičiau, negu Žemaitijoje, o taip pat parodyti, kokią žalą Lietuvos kultūrai aplamai padarė XIX a. carizmo vykdomos represijos.

Apie represijų pasekmes Lietuvos kultūrai, J. Ochmansko manymu, byloja tokie skaičiai: 1803 m. buvo 430 mokyklų su 21 174 mokiniais ir 983 mokytojais, o 1820 m.— tik 70 mokyklų su 10 140 mokinių ir 349 mokytojais¹⁰. Kita vertus, autorius pažymi, kad jokios represijos nepajėgios sustabdyti istoriškai būtino proceso, kad jos gali tik jį pristabdyti. Šiai minčiai patvirtinti J. Ochmanskis parodo lietuviškos spaudos augimą: jei nuo 1547 m. iki 1864 m., t. y. nuo pirmosios lietuviškos knygos pasirodymo iki spaudos uždraudimo, išėjo tik 1322 leidiniai, tai 1865—1882 m.— 241, 1883—1886 m.— 93, 1887—1890 m.— 158¹¹. Susumavę autoriaus pateiktus skaičius, gausim, kad per 317 nedraudimo metų išėjo 1322 leidiniai, o tik per 25 spaudos draudimo metus išėjo 492 leidiniai. Žinoma, šių skaičių negalima suabsoliutinti, nes pakilo knygų leidyba aplamai, bet vis dėlto skaičiai lieka skaičiais.

⁹ Z. *Fedorowicz*, *Ewolucjonizm na Uniwersytecie Wileńskim przed Darwinem*, Wrocław, 1960, 124 str.; Z. *Fedorowicz*, *Ludwik Henryk Bojanus*, Wrocław—Warszawa, 1958, 47 str.

¹⁰ J. *Ochmański*, cit. veik., p. 74.

¹¹ Ten pat, p. 199.

J. Ochmanskis, deja, pateikia ir visą eilę abejotinių teiginių. Pavyzdžiui, jo nuomone, XIX a. Lietuvoje įsitvirtino keturios kultūros raidos ir vertinimo koncepcijos: „utopinė-romantinė (S. Stanevičiaus), klerikalinė-konservatyvioji (M. Valančiaus), pozityvistinė (M. Akelaičio) ir, ketvirta, revoliucinė-demokratinė (A. Mackevičiaus)“¹².

Kokiu pagrindu nustatomos šios koncepcijos?

Visų pirma, pažvelkime, ką monografijos autorius vadina terminu „pozityvizmas“. Tai išryškėja, kai jis kalba apie kultūros vystymąsi Lenkijoje (autorius visur bando išvesti lygiagretę tarp Lietuvos ir Lenkijos kultūros vystymosi) ir pastebi, kad joje O. Konto, Dž. S. Milio, H. Spenserio ir Č. Darvino įtakoje formavosi pozityvistinė kryptis ir kad „Varšuvos pozityvizmas, tapdamas reakcija romantinėms nepriklausomybės aspiracijoms, išvystė naują veiklos programą“¹³. Jei taip, tai kokiu pagrindu pozityvizmui priskirtinas M. Akelaitis? Deja, įrodančios šį teiginį medžiagos nepateikia ir pats autorius.

Pozityvizmui J. Ochmanskis priskiria ir J. Šliupą. Čia taip pat galima diskutuoti, nors neginčytina, kad J. Šliupas buvo susipažinęs su kai kuriais pozityvistų darbais ir kad H. Spenserio sociologija iš tikrųjų darė jam tam tikrą poveikį.

Tuo, kad A. Mackevičius buvo revoliucinis demokratas, niekas neabejoja. Neabejotina ir tai, kad revoliucinės-demokratinės nuotaikos veikė mūsų kultūrą. Bet ar tuo pagrindu galime daryti išvadą, kad A. Mackevičius yra revoliucinės-demokratinės koncepcijos Lietuvos kultūroje pradininkas?

A. Mackevičius užsiėmė revoliucine-organizacine veikla, kultūros problemų jis nenagrinėjo. Nepaliko jis ir savo raštų. Turime tik abejotino tikrumo jo tardymo medžiagą. Ta medžiaga vargu ar buvo žinoma kuriam nors XIX a. mūsų kultūros veikėjui.

Bet tai detalės, kurių savo tyrimo objektu nelaiko ir pats J. Ochmanskis. Jo tikslas — išanalizuoti mūsų kultūros raidą XIX a. Jį, kaip ir P. Losovskį, domina mūsų nacionalinės kultūros vystymosi dėsnin-gumai.

P. Losovskis ir J. Ochmanskis parodo, jog Lietuvos nacionalinis sąjūdis XIX a. buvo bendro Europos nacionalinio judėjimo dalis, neišvengiamas būtinumas. Tuo aspektu jie ir tyrinėja lietuvių kultūrinius ryšius su kitomis tautomis. Minėti lenkų mokslininkai stengiasi išaiškinti „Aušros“ ryšį su J. Kraševskiu, J. Šliupo ir V. Kudirkos ryšį su

¹² Ten pat, p. 104.

¹³ Ten pat, p. 123.

revoliucine lenkų organizacija „Proletariat“. P. Losovskis, nagrinėdamas J. Kraševskio dalyvavimą Lietuvos kultūriniame gyvenime, parodo jo pastangas prisidėti prie lietuviško laikraščio steigimo ir lietuvių nacionalinio judėjimo aplamai. Straipsnio autorius išaiškina progresyvų J. Kraševskio vaidmenį įsiliepsnojusioje polemikoje tarp „Aušros“ ir lenkiškų spaudos organų. Tuo pačiu lenkų mokslininkas bando išanalizuoti atsiradusį vadinamą lietuvių-lenkų konfliktą.

P. Losovskio nuomone, „Aušros“ išleidimą apsprendė objektyvios sąlygos. „Aušra“ negatyviai vertino unijinius santykius. Kitaip jų vertinti lietuvių nacionalinės kultūros vystymosi požiūriu nebuvo pagrindo — daro išvadą P. Losovskis ir mano, jog „Gazeta Polska“ 1883 metų 163 numery atspausdintas straipsnis, kurio autoriui nepriimtinas lietuvių valstiečio siekimas įsigyti mokslą ir vartoti gimtąją kalbą, buvo tik formaliu ginčo pretekstu, nes į šį, lietuvių nacionalinį orumą įzeidžiantį straipsnį „Aušra“, anot P. Losovskio, atsakė taktiškai, parodydama, kad ji ne prieš lenkus ir nori su jais bendradarbiauti. Nepaisant to, į polemiką įsitraukė „Dziennik Poznański“ „Gazeta Narodowa“, kurie į siekimą kalbėti gimtąja kalba, turėti savo kultūrą žiūrėjo kaip į separatizmą. Toliau polemiką užaštrino, P. Losovskio nuomone, ir J. Basanavičiaus straipsnis laikrašty „Novoje vremia“, kuriame pastarasis rašė, jog tarp lietuvių ir lenkų interesų nesą nieko bendro.

Ši J. Basanavičiaus pozicija, matyt, paaiškinama jo siekimu, pasinaudojant carizmo mėginimu atplėšti lietuvių judėjimą nuo lenkų, įrodyti būtinumą legalizuoti lietuvišką spaudą ir atgaivinti kultūrinių įstaių veiklą. Tai patvirtina ir P. Losovskio pateikta citata iš J. Basanavičiaus straipsnio.

P. Losovskio darbo vertę sudaro tai, kad jis pirmasis bando iš marksistinių pozicijų išanalizuoti objektyvias tos polemikos priežastis. Iš šių pozicijų P. Losovskis žiūri ir į „Aušros“ konfliktą su katalikų dvasininkija, kuri, jo teigimu, dėl savo lenkiškos orientacijos nepalaikė lietuvių nacionalinio judėjimo ir tuo pagrindu suėjo į konfliktą su nacionalinio judėjimo veikėjais.

Pagrindinė nesutarimų priežastis — bekylančios lietuvių ir lenkų nacionalinės buržuazijos interesų nesutapimas, tokia išvada turėtų sekti iš pateiktos medžiagos.

Reziumuodamas visą „Aušros“ veiklą, P. Losovskis daro išvadą: „Aplamai vertinant, reikia pabrėžti, kad „Aušros“ laikraštis suvaidino

didžiulį vaidmenį Lietuvos nacionaliniame judėjime. Jis turėjo daug pasekėjų ir, tuo būdu, pradėjo naują etapą lietuvių tautos istorijoje"¹⁴.

Taigi, šiuolaikinėje lenkų istoriografijoje yra įvairių Lietuvos XIX a. socialinės ir filosofinės minties aiškinimo bei vertinimo koncepcijų. Su vienomis iš jų galima sutikti, su kitomis — nelabai. Tai visiškai natūralu: mokslinė tiesa išryškėja tik draugiškose diskusijose. Džiugu, kad daugelio reiškinų vertinime mes sutampame, vadinasi, galime daryti išvadą: čia priartėta prie objektyvaus, visapusiško nušvietimo.

Žinoma, mes jokių būdu negalime pasitenkinti vien Lenkijos mokslininkų vykdomų mūsų kultūros bei filosofinės minties istorijos tyrimų konstatavimu. Reikia daugiau ir patiems tyrinėti, nes tik bendromis jėgomis sugebėsime marksistiškai, tikrai mokliškai, visapusiškai, objektyviai nušviesti savo kultūrinį palikimą.

PIRMOJI RESPUBLIKINĖ FILOSOFŲ KONFERENCIJA

1967 m. balandžio 21 ir 22 d. Vilniuje vyko Valstybinio V. Kapsuko universiteto Filosofijos katedros suorganizuota respublikinė filosofų mokslinė konferencija, skirta Didžiosios Spalio socialinės revoliucijos penkiasdešimtmečiui paminėti. Be respublikos filosofų, konferencijoje dalyvavo nemaža ekonomistų, filologų, psichologų.

Per dvi dienas buvo perskaityta 20 pranešimų mokslinių tyrimų metodologijos, žmonių santykių susvetimėjimo, estetikos, etikos, Lietuvos filosofinės minties istorijos ir kitais klausimais. Pranešimai buvo labai įvairūs ne tik problematikos, bet ir gilumo, originalumo, kūrybiškumo atžvilgiu. Pasitaikė ir banalių formuluočių, ir eklektikos, ir pseudo-propagandos. Bet tai, man rodos, visai natūralu, nes greta tokių žinomų ir patyrusių respublikos filosofų, kaip E. Meškauskas, R. Plečkaitis, J. Repšys, J. Vinciūnas, I. Zaksas, konferencijoje dalyvavo daug jaunų filosofijos dėstytojų ir aspirantų. Mokslas, žinoma, nuolaidų nepripažįsta, tačiau guostis tuo galima.

Dialektine mąstymo logika, griežta argumentacija ir problemišku kryptingumu pasižymėjo E. Meškausko (VVU) pranešimas („Dėl teorijos ir praktikos santykio komunizmo statyboje“), kuriuo prasiėjo konferencija. Pranešėjas kalbėjo apie tai, kaip svarbu metodologiškai sutvarkyti praktinių komunizmo statybos problemų

¹⁴ P. Łossowski, Gazeta „Auszra“ i początek narodowego ruchu litewskiego, str. 128, 129.